

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Мамлекет жана укук институтунун; Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин; Ош мамлекеттик университетинин алдындагы Д.12.24.695 эксперттик диссертациялык кеңешинин эксперти, юридика илимдеринин доктору Мурзабекова Жыпар Таавалдиевнанын (12.00.01) Карынова Чолпонбай Карыпбаевичтин 12.00.01 – укук жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; мыйзам жана мамлекеттин тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин доктору даражасын изденип алуу үчүн жазылган «Кыргыз Республикасындагы эмгек чөйрөсүндөгү социалдык өнөктөштүк: тарыхый-укуктук изилдөөлөр» темасындагы диссертациясына

КОРУТУНДУСУ

1. Иштин диссертациялык кеңеш диссертацияларды коргоого кабыл алууга укугу берилген адистикке туура келүүсү.

Кароого сунушталган докторлук диссертация, жалпысынан, диссертациялык кеңештин профилине туура келет. Эмгек укугунун жалпы теориясы көз карашынан социалдык өнөктөштүк институт түшүнүгү, анын маңызы жана мааниси; социалдык өнөктөштүк жөнүндө идеялардын өнүгүүсүнүн тарыхый генезиси жана социалдык-эмгек мамилелерин жөнгө салуудагы анын механизми; Кыргызстанда социалдык өнөктөштүктүн калыптануу этаптары; социалдык өнөктөштүктүн башат негиздерин бекемдөөчү эл аралык укуктук ченемдер белгилеген жана алар Кыргыз Республикасынын эмгек мыйзамдарында кандайча ишке ашырылып жатканын көрсөтүү; эмгек чөйрөсүндөгү социалдык өнөктөштүктүн укуктук мамилелеринин өзгөчөлүктөрү; социалдык өнөктөштүктүн катышуу - чуларынын укуктук абалы; социалдык өнөктөштүктүн формалары жана системасы сыяктуу маселелер каралат. Аталган бөлүмдөр 12.00.01 – укук жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; мыйзам жана мамлекеттин тарыхы адистигинин паспортуна туура келет (Кыргыз Республикасынын 2016-ж. 27-декабрындагы №235 токтомуна карата 1-тиркеме).

2. Аталган диссертациялык изилдөөнүн максаты - социалдык өнөктөштүк институтунун эволюциясын тарыхый-укуктук талдоо менен байланышкан маселелерди комплекстүү теориялык аңдоо, ошондой эле жаңы социалдык-экономикалык жана саясий шарттарда эмгек мыйзамдарын натыйжалуу ишке ашырууга байланышкан актуалдуу илимий көйгөйдү чечүү. Кыргызстан, коомдук мамилелердин системасы катары эмгек чөйрөсүндөгү социалдык өнөктөштүктү укуктук жөнгө салуунун концептуалдык негиздерин

жана келечегин иштеп чыгуу. Алдыга коюлган максатка жетүү төмөнкү милдеттерди ишке ашыруу аркылуу камсыздалган:

1. укуктун жалпы теориясы көз карашынан социалдык өнөктөштүк институту түшүнүгүн, анын маңызын жана маанисин ачып берүү;

2. социалдык өнөктөштүк жөнүндө түшүнүктөрдүн өнүгүүсүнүн тарыхый генезиси жана социалдык-эмгек мамилелерин жөнгө салуудагы анын механизмдин изилдөө;

3. Кыргызстанда социалдык өнөктөштүктүн калыптануу этаптарын изилдөө;

4. социалдык өнөктөштүктүн башат негиздерин бекемдөөчү эл аралык укуктук ченемдерди изилдөө жана Кыргыз Республикасынын эмгек мыйзамдарында алар кандайча ишке ашырылып жатканын көрсөтүү;

5. эмгек чөйрөсүндөгү социалдык өнөктөштүктүн укуктук мамилелеринин өзгөчөлүктөрүн жана изилдөөнүн методологиялык негиздерин анализдөө;

6. социалдык өнөктөштүктүн тараптарынын укуктук абалын аныктоо;

7. социалдык өнөктөштүктүн формасын жана системасын изилдөө;

8. жамааттык келишимдин юридикалык табиятына анализ жүргүзүү;

9. жамааттык келишимдин юридикалык табиятын изилдөө;

10. жамааттык келишимди жана макулдашууларды иштеп чыгуу жана түзүү тартибин карап чыгуу;

11. социалдык жаңжал катары эмгектик талаш-тартыштын өзгөчөлүктөрүн изилдөө;

12. жеке эмгектик талаш-тартыштарды кароодо жана чечүүдө жумушчулардын өкүлдөрүнүн жана жумуш берүүчүлөрдүн катышуу маселесин изилдөө;

13. жамааттык эмгектик талаш-тартыштарды кароодо социалдык өнөктөштүк тараптардын катышуусунун өзгөчөлүктөрүн изилдөө.

Изилдөө объектиси катары эмгек чөйрөсүндөгү социалдык өнөктөштүк боюнча ишмердүүлүктү ишке ашыруу процессинде келип чыгуучу коомдук мамилелер эсептелет.

Изилдөөнүн предметин социалдык өнөктөштүк институтун жөнгө салуу жаатындагы ченемдик актылардын жыйындысы; социалдык өнөктөштүк институтунун жана анын өнүгүү тарыхынын жалпы теориялык маселелерине тиешелүү илимий басылмалар (авторефераттар, диссертациялык изилдөөлөр, монографиялар, окуу адабияты) түздү.

Изилдөө методдору диссертациянын милдеттерине туура келет.

Диссертациялык изилдөөнүн методологиялык негизин илимий таанып билүүнүн жалпы диалектикалык методунун негизги жоболору,

изилдөөнүн жалпы илимий методдору – формалдуу-логикалык жана анын түрлөрү (анализ, синтез, индукция, дедукция, гипотеза, аналогия ж.б.) түздү. Изилдөөнүн алкагында жеке илимий методдорду – тарыхый-укуктук (эмгек жаатында социалдык-өнөктөштүк мамилелердин пайда болуусун жана өнүгүү өзгөчөлүктөрүн, мыйзамдарды жана социалдык өнөктөштүктүн калыптануусунун заманбап моделин), формалдык-юридикалык, салыштырма-укуктук, системдик-укуктук (социалдык өнөктөштүк түшүнүгүн жана маңызын формулировкалоого; катышуучу тараптардын статусун аныктоо аркылуу социалдык өнөктөштүк системасынын функционалдык укуктук өзгөчөлүктөрүн кароого), ошондой эле статистикалык анализ методдору түздү.

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу

Диссертациялык изилдөөнүн темасынын актуалдуулугунда шек жок. Теманын актуалдуулугу социалдык өнөктөштүктүн келип чыгуусун изилдөө, ага тарыхый-укуктук анализ жасоо социалдык өнөктөштүктүн заманбап моделин калыптандыруудагы кыргыз мамлекетинин ролун аныктоого өбөлгө түзмөкчү. Аталган эмгек укугу институтун изилдөө зарылдыгы тарыхтын өзүндө тамырлап жаткан мыйзам-ченемдүүлүктөр, анын жаңы муундун кабылдоосунда интерпертацияланышы жана бул тажрыйбаны изилдөөнүн, ага тийиштүү баа берүүнүн негизинде алынган билимдердин колдонулушу менен шартталган.

Мунун баары, кыргыз коомунун өнүгүүсүнүн заманбап этабында эмгек мамилелерин жана аны менен түздөн-түз байланышкан мамилелерди жөнгө салууда социалдык өнөктөштүктүн укуктук негиздерин изилдөө өзгөчө мааниге жана актуалдуулукка ээ болууда деп айтууга мүмкүндүк берет.

3. Илимий тыянактар

Иште төмөнкү теориялык жыйынтыктар берилген, алардын жыйындысы юридика илимин өнүктүрүү үчүн олуттуу мааниге ээ:

1-тыянак

«Социалдык өнөктөштүк» категориясынын көп пландуулугу негизделди, ал чет өлкөлөрдө аталган түшүнүктү белгилөө үчүн түзүлгөн ар кыл терминологияда жана түшүндүрмөлөрдө чагылдырылган. Бул социалдык өнөктөштүк – татаал коомдук көрүнүш, аны ар кыл аспектилерде (коомдук-саясий, экономикалык, укуктук, социологиялык, практикалык ж.б.) түшүнүү анын ар түрдүү аныктамаларын түзүүгө алып келүүчү факты менен байланышкан.

2-тыянак

Автордун пикири боюнча, XIX к. аягы – XX к. башында жалданма жумушчулар жана жумуш берүүчүлөр таптарынын ортосунда келип чыккан социалдык карама-каршылыктарды чечүүнүн жолдоруна жана формаларына карата коз караштардын синтезинин негизинде социалдык өнөктөштүк – ар кандай социалдык катмарлардын жана топтордун макулдашуусуна жана кызыкчылыктарынын интеграциялануусуна багытталган жана рыноктук экономика үчүн мүнөздүү болгон социалдык-эмгектик мамилелердин өзгөчө тиби катары каралган.

3-тыянак

Эмгек мамилелерин укуктук жөнгө салуу механизмде жамааттык-келишимдик актынын ролу анын көмөкчү жөндөөч катары мүнөздөмөсү менен шартталган. Бул, биринчиден, жамааттык-келишимдик актылар мамлекеттик жөндөөчтөрдөн көз карандысыз колдонула албай тургандыгы, алар эмгек келишимдерин толук жөнгө салууну камсыздай албай тургандыгы менен аныкталат. Экинчиден, келишимдик актылардын мазмуну статустук укуктун ченемдери менен тыгыз байланышкан, алар ченемдик-укуктук актылардын жоболорун толуктап, конкреттештирип, өнүктүрү турат.

4-тыянак

Кыргызстанда социалдык өнөктөштүктүк заманбап моделинин калыптануусу ага чейинки тарыхый өнүгүүлөрдүн жүрүшү менен аныкталгандыгы негизделди, аны эске алуу менен, революцияга чейин да, совет мезгилинде да социалдык өнөктөштүк субъектилеринин калыптануусу тууралуу сөз кылууга мүмкүн эмес. Кыргызстанда социалдык өнөктөштүктүн калыптануу процессин иликтөөгө алуу менен автор тарабынан анын калыптануусун жана өнүгүүсүн этаптары каралган.

5-тыянак

Эмгек жаатындагы эл аралык стандарттар эмгек боюнча моделдик актылардын жыйындысын билдирет, ал эмгек укугунун улуттук системасын иштеп чыгуунун жана аны өнүктүрүүнүн зарыл шарты болуп эсептелет. Буга байланыштуу, Кыргыз Республикасында ратификацияланбаган, эмгек жаатындагы эл аралык-укуктук актылардын жоболору менен жөнгө салынган Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында тийиштүү регламентацияга ээ болбогон тигил же бул маселелерди чечүүдө эл аралык укуктук стандарттарды түздөн-түз колдонуу мүмкүн.

6-тыянак

Автор эмгек жаатындагы социалдык өнөктөштүктүн укуктук мамилелеринин өзгөчө белгилери болуп көп субъекттүүлүк; юрисдикциялык органдар тарабынан айрым гана пикир келишпестиктердин чечилиши;

социалдык өнөктөштүк тараптарынан түзүлгөн паритеттик (эки жана үч тараптуу) органдын өзгөчө ролу; мамилелердин айрым гана бөлүгүнүн укуктарынын ченемдерин деталдуу регламенттөө; бир нече юридикалык фактылардын – эреже катары, укуктук аракеттердин негизинде пайда болуусу эсептелерин белгилейт.

7-тыянак Автор жумушчулардын өкүлдөрүнүн жана жумуш берүүчүлөрдүн укуктук абалы аларга берилүүчү укуктардын жана милдеттердин комплекси менен мүнөздөлөрүн белгилейт.

8-тыянак

Социалдык өнөктөштүк системасында мамлекет элдик бийликтин алып жүрүүчүсү катары жана ошондой эле социалдык-өнөктөштүк мамилелердин катышуучусу катары каралат. Мамлекеттин негизги ролу болуп социалдык өнөктөштүк тууралуу майзамдардын аткарылышына көзөмөл жүргүзүүчү социалдык өнөктөштөр ортосунда пайда болуучу пикир келишпестиктерди чечүүгө катышуу, социалдык өнөктөштүк боюнча мамилелерди укуктук жөнгө салуу формасында ишке ашырылуучу кепилдик эсептелет дейт автор.

9-тыянак

Кыргызстандагы социалдык өнөктөштүк системасына жасалган анализдин негизинде автор айрым маселелерди аныктай алды. Биринчиден, КР Эмгек кодексинин 25-беренесинде берилген социалдык өнөктөштүк системасынын ар бир деңгээли мурунку жана кийинки деңгээлдер менен императивдик мүнөздөгү укуктук ченемдер менен байланышкан эмес. Мыйзамда социалдык өнөктөштүн субъектилерин жамааттык сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүгө, жана мында социалдык өнөктөштүктүн тийиштүү деңгээлинде кабыл алынган макулдашууга камтылган жоболорду чагылдыруу менен жамааттык келишимдерди жана макулдашууларды түзүүгө милдеттендирбейт. Экинчиден, КР Эмгек кодексинде кесиптик деңгээлде сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүгө жана кесиптик (аталган конкреттүү кесиптин өзгөчөлүктөрүн эске алуучу) келишимдерди түзүүгө мүмкүндүк берүүчү статьялар жок.

10-тыянак

Жамааттык келишим – бул уюмдун (филиалдын, өкүлчүлүктүн, башка өзгөчөлөнгө түзүмдүк бөлүмдүн) кызматкерлери тарабынан, ошондой эле жумуш берүүчү жеке жактар, жумуш берүүчүлөрдө иштеген кызматкерлер менен жазуу түрүндө түзүлүүчү, социалдык-эмгектик мамилелерди жөнгө салуучу мөөнөттүү локалдык ченемдик акт.

11-тыянак

Автор тарабынан макулдашуунун төмөнкүдөй маңыздуу жана керектүү белгилерин бөлүп кароо сунушталат: биринчиден, макулдашуу ченемдик акты

болуп эсептелет, экинчиден, алар атайын субъекттик курамга ээ, үчүнчүдөн, жамааттык сүйлөшүүлөр аркылуу берилүүчү макулдашууларды түзүүнүн белгилүү бир тартиби болот, төртүнчүдөн, макулдашуунун ар бир классы макулдашуу түзүүчү деңгээлге ээ, бешинчиден, макулдашууну жөнгө салуунун өзгөчө предмети же алардын мазмунун аныктап турган коомдук мамилелердин чөйрөсү бар. Мындай ой жүгүртүүлөр буга чейин бул маселе боюнча адабияттарда айтылган пикирлерден айырмаланып турат.

12-тыянак

Автор ата мекендик эмгек мыйзамдарынын, аяктоо критерийинин практикалык максатка ылайыктуулук принцибинин анализине негизделүү менен жамааттык-келишимдик процессти стадияларга бөлүп кароого болоорун тастыктайт.

13-тыянак

Автор эмгектик талаш-тартыш конфликтологиялык, ошондой эле укуктук да көрүнүш болуп эсептеленерин, андыктан, социалдык өнөктөштүктүн коргоо формаларын ишке ашырууда аларды алдын алуу жана жөнгө салуу үчүн юридикалык да, конфликтологиялык да ыкмаларды жана каражаттарды пайдалануу зарыл экендигин белгилейт.

3.1. Алынган тыянактар заманбап юридика илимдеринин алкагында илимий жаңылыгы менен мүнөздөлөт жана төмөнкүлөрдү камтыйт:

Диссертациялык иш ата мекендик юридика илиминде аткарылган, Кыргыз Республикасында социалдык-өнөктөштүк мамилелерди укуктук жөнгө салуу, аталган мамилелер жаатында укуктук жөнгө салууга байланышкан тарыхый-теориялык жана практикалык маселелерине арналган алгачкы комплекстүү изилдөө болуп эсептелет. Диссертациялык изилдөө укук тарыхы жана теориясы, эмгек укуктары жаатындагы акыркы иштеп чыгууларга таянуу менен өлкөбүздөгү социалдык өнөктөштүк институтун өнүктүрүүдөгү тенденцияларды, мыйзам-ченемдүүлүктөрдү жана уламалуулукту көрсөтүп турат.

1-тыянак

Айрым жаңы, автор «социалдык өнөктөштүк» категориясынын көп пландуулугун негиздеген, ал чет өлкөлөрдө аталган түшүнүктү белгилөө үчүн түзүлгөн ар кыл терминологияда жана түшүндүрмөлөрдө чагылдырылган. Бул социалдык өнөктөштүк – татаал коомдук көрүнүш, аны ар кыл аспектилерде (коомдук-саясий, экономикалык, укуктук, социологиялык, практикалык ж.б.) түшүнүү анын ар түрдүү аныктамаларын түзүүгө алып келүүчү факты менен байланышкан.

2-тыянак

Жаңы көрүнүш, автордун пикири боюнча, XIX к. аягы – XX к. башында жалданма жумушчулар жана жумуш берүүчүлөр таптарынын ортосунда

келип чыккан социалдык карама-каршылыктарды чечүүнүн жолдоруна жана формаларына карата көз караштардын синтезинин негизинде социалдык өнөктөштүк – ар кандай социалдык катмарлардын жана топтордун макулдашуусуна жана кызыкчылыктарынын интеграциялануусуна багытталган жана рыноктук экономика үчүн мүнөздүү болгон социалдык-эмгектик мамилелердин өзгөчө тибин катары каралган.

3-тыянак

Айрым жаңы, автор эмгек мамилелерин укуктук жонгө салуу механизмдинде жамааттык-келишимдик актынын ролу анын көмөкчү жөндөөч катары мүнөздөмөсү менен шартталгандыгын негиздейт.

4-тыянак

Жаңы көз караш, Кыргызстанда социалдык өнөктөштүктүк заманбап моделинин калыптануусу ага чейинки тарыхый өнүгүүлөрдүн жүрүшү менен аныкталгандыгы негизделди, аны эске алуу менен, революцияга чейин да, совет мезгилинде да социалдык өнөктөштүк субъектилеринин калыптануусу тууралуу сөз кылууга мүмкүн эмес.

5-тыянак

Жаңы көрүнүш, эмгек жаатындагы эл аралык стандарттар эмгек боюнча моделдик актылардын жыйындысын билдирет, ал эмгек укугунун улуттук системасын иштеп чыгуунун жана аны өнүктүрүүнүн зарыл шарты болуп эсептелет.

6-тыянак

Жаңы көрүнүш, эмгек жаатындагы социалдык өнөктөштүктүн укуктук мамилелеринин өзгөчө белгилери болуп көп субъекттүүлүк; юрисдикциялык органдар тарабынан айрым гана пикир келишпестиктердин чечилиши; социалдык өнөктөштүк тараптарынан түзүлгөн паритеттик (эки жана үч тараптуу) органдын өзгөчө ролу; мамилелердин айрым гана бөлүгүнүн укуктарынын ченемдерин деталдуу регламенттөө; бир нече юридикалык фактылардын – эреже катары, укуктук аракеттердин негизинде пайда болуусу эсептелерин белгилейт.

7-тыянак

Жаңы көрүнүш, жумушчулардын өкүлдөрүнүн жана жумуш берүүчүлөрдүн укуктук абалы аларга берилүүчү укуктардын жана милдеттердин комплекси менен мүнөздөлөт.

8-тыянак

Жаңы гипотеза, социалдык өнөктөштүк системасында мамлекет элдик бийликтин алып жүрүүчүсү катары жана ошондой эле социалдык-өнөктөштүк мамилелердин катышуучусу катары каралат.

9-тыянак

Жаңы гипотеза, Кыргызстандагы социалдык өнөктөштүк системасына жасалган анализдин негизинде автор айрым маселелерди аныктай алды. Биринчиден, КР Эмгек кодексинин 25-беренесинде берилген социалдык өнөктөштүк системасынын ар бир деңгээли мурунку жана кийинки деңгээлдер менен императивдик мүнөздөгү укуктук ченемдер менен байланышкан эмес. Мыйзамда социалдык өнөктөштүн субъектилерин жамааттык сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүгө, жана мында социалдык өнөктөштүктүн тийиштүү деңгээлинде кабыл алынган макулдашууга камтылган жоболорду чагылдыруу менен жамааттык келишимдерди жана макулдашууларды түзүүгө милдеттендирбейт. Экинчиден, КР Эмгек кодексинде кесиптик деңгээлде сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүгө жана кесиптик (аталган конкреттүү кесиптин өзгөчөлүктөрүн эске алуучу) келишимдерди түзүүгө мүмкүндүк берүүчү статьялар жок.

10-тыянак

Жаңы көрүнүш, жамааттык келишим – бул уюмдун (филиалдын, өкүлчүлүктүн, башка өзгөчөлөнгө түзүмдүк бөлүмдүн) кызматкерлери тарабынан, ошондой эле жумуш берүүчү жеке жактар, жумуш берүүчүлөрдө иштеген кызматкерлер менен жазуу түрүндө түзүлүүчү, социалдык-эмгектик мамилелерди жөнгө салуучу мөөнөттүү локалдык ченемдик акт.

11-тыянак

Айрым жаңы, макулдашуунун төмөнкүдөй маңыздуу жана керектүү белгилерин бөлүп кароо сунушталат: биринчиден, макулдашуу ченемдик акты болуп эсептелет, экинчиден, алар атайын субъекттик курамга ээ, үчүнчүдөн, жамааттык сүйлөшүүлөр аркылуу берилүүчү макулдашууларды түзүүнүн белгилүү бир тартиби болот, төртүнчүдөн, макулдашуунун ар бир классы макулдашуу түзүүчү деңгээлге ээ, бешинчиден, макулдашууну жөнгө салуунун өзгөчө предмети же алардын мазмунун аныктап турган коомдук мамилелердин чөйрөсү бар. Мындай ой жүгүртүүлөр буга чейин бул маселе боюнча адабияттарда айтылган пикирлерден айырмаланып турат.

12-тыянак

Жаңы гипотеза, ата мекендик эмгек мыйзамдарынын, аяктоо критерийинин практикалык максатка ылайыктуулук принцибине анализ жүргүзүүгө негизделүү менен жамааттык-келишимдик процессти стадияларга бөлүп кароого болот.

13-тыянак

Жаңы, автордун пикири боюнча, эмгектик талаш-тартыш конфликтологиялык, ошондой эле укуктук да көрүнүш болуп эсептелет. Андыктан, социалдык өнөктөштүктүн коргоо формаларын ишке ашырууда

аларды алдын алуу жана жөнгө салуу үчүн юридикалык да, конфликтологиялык да ыкмаларды жана каражаттарды пайдалануу зарыл.

3.2. Илимий тыянактардын тууралыгынын негизделиши

Диссертациялык иште түзүлгөн тыянактар жана корутундулар жетиштүү деңгээлде негизделүүсү жана тууралыгы методологиялык аппаратты пайдалануу менен аныкталат.

1-тыянак

Негизделди, «социалдык өнөктөштүк» категориясынын көп пландуулугу, ал чет өлкөлөрдө аталган түшүнүктү белгилөө үчүн түзүлгөн ар кыл терминологияда жана түшүндүрмөлөрдө чагылдырылган.

2-тыянак

Негизделди, XIX к. аягы – XX к. башында жалданма жумушчулар жана жумуш берүүчүлөр таптарынын ортосунда келип чыккан социалдык карама-каршылыктарды чечүүнүн жолдоруна жана формаларына карата көз караштардын синтезинин негизинде, диссертанттын пикири боюнча, социалдык өнөктөштүктү ар кандай социалдык катмарлардын жана топтордун макулдашуусуна жана кызыкчылыктарынын практикалык интеграциялануусуна багытталган жана рыноктук экономика үчүн мүнөздүү болгон социалдык-эмгектик мамилелердин өзгөчө тиби катары каралган.

3-тыянак

Анык жана негизделди, автор эмгек мамилелерин укуктук жөнгө салуу механизмдинде жамааттык-келишимдик актынын ролу анын көмөкчү жөндөөчү катары мүнөздөмөсү менен шартталгандыгын негиздейт. Бул, биринчиден, жамааттык-келишимдик актылар мамлекеттик жөндөөчтөрдөн көз карандысыз колдонула албай тургандыгы, алар эмгек келишимдерин толук жөнгө салууну камсыздай албай тургандыгы менен аныкталат. Экинчиден, келишимдик актылардын мазмуну статустук укуктун ченемдери менен тыгыз байланышкан, алар ченемдик-укуктук актылардын жоболорун толуктап, конкреттештирип, өнүктүрү турат

4-тыянак

Анык жана негизделди, Кыргызстанда социалдык өнөктөштүктүк заманбап моделинин калыптануусу ага чейинки тарыхый өнүгүүлөрдүн жүрүшү менен аныкталгандыгы негизделди, аны эске алуу менен, революцияга чейин да, совет мезгилинде да социалдык өнөктөштүк субъектилеринин калыптануусу тууралуу сөз кылууга мүмкүн эмес.

5-тыянак

Анык жана негизделди, эмгек жаатындагы эл аралык стандарттар эмгек боюнча моделдик актылардын жыйындысын билдирет, ал эмгек укугунун

улуттук системасын иштеп чыгуунун жана аны өнүктүрүүнүн зарыл шарты болуп эсептелет.

6-тыянак

Анык жана негизделди, эмгек жаатындагы социалдык өнөктөштүктүн укуктук мамилелеринин өзгөчө белгилери болуп көп субъекттүүлүк; юрисдикциялык органдар тарабынан айрым гана пикир келишпестиктердин чечилиши; социалдык өнөктөштүк тараптарынан түзүлгөн паритеттик (эки жана үч тараптуу) органдын өзгөчө ролу; мамилелердин айрым гана бөлүгүнүн укуктарынын ченемдерин деталдуу регламенттөө; бир нече юридикалык фактылардын – эреже катары, укуктук аракеттердин негизинде пайда болуусу эсептелерин белгилейт

7-тыянак

Негизделди, жумушчулардын өкүлдөрүнүн жана жумуш берүүчүлөрдүн укуктук абалы аларга берилүүчү укуктардын жана милдеттердин комплекси менен мүнөздөлөт.

8-тыянак

Негизделди, социалдык өнөктөштүк системасында мамлекет элдик бийликтин алып жүрүүчүсү катары жана ошондой эле социалдык-өнөктөштүк мамилелердин катышуучусу катары каралат. Мамлекеттин негизги ролу болуп социалдык өнөктөштүк тууралуу мыйзамдардын аткарылышына көзөмөл жүргүзүүчү социалдык өнөктөштөр ортосунда пайда болуучу пикир келишпестиктерди чечүүгө катышуу, социалдык өнөктөштүк боюнча мамилелерди укуктук жонго салуу формасында ишке ашырылуучу кепилдик эсептелет.

9-тыянак

Негизделди, Кыргызстандагы социалдык өнөктөштүк системасына жасалган анализдин негизинде автор айрым маселелерди аныктай алды. Биринчиден, КР Эмгек кодексинин 25-беренесинде берилген социалдык өнөктөштүк системасынын ар бир деңгээли мурунку жана кийинки деңгээлдер менен императивдик мүнөздөгү укуктук ченемдер менен байланышкан эмес. Мыйзамда социалдык өнөктөштүн субъектилерин жамааттык сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүгө, жана мында социалдык өнөктөштүктүн тийиштүү деңгээлинде кабыл алынган макулдашууга камтылган жоболорду чагылдыруу менен жамааттык келишимдерди жана макулдашууларды түзүүгө милдеттендирбейт. Экинчиден, КР Эмгек кодексинде кесиптик деңгээлде сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүгө жана кесиптик (аталган конкреттүү кесиптин өзгөчөлүктөрүн эске алуучу) келишимдерди түзүүгө мүмкүндүк берүүчү статьялар жок.

10-тыянак

Негизделди, жамааттык келишим – бул уюмдун (филиалдын, өкүлчүлүктүн, башка өзгөчөлөнгө түзүмдүк бөлүмдүн) кызматкерлери тарабынан, ошондой эле жумуш берүүчү жеке жактар, жумуш берүүчүлөрдө иштеген кызматкерлер менен жазуу түрүндө түзүлүүчү, социалдык-эмгектик мамилелерди жөнгө салуучу мөөнөттүү локалдык ченемдик акт.

11-тыянак

Негизделди, макулдашуунун төмөнкүдөй маңыздуу жана керектүү белгилерин бөлүп кароо сунушталат: биринчиден, макулдашуу ченемдик акты болуп эсептелет, экинчиден, алар атайын субъекттик курамга ээ, үчүнчүдөн, жамааттык сүйлөшүүлөр аркылуу берилүүчү макулдашууларды түзүүнүн белгилүү бир тартиби болот, төртүнчүдөн, макулдашуунун ар бир классы макулдашуу түзүүчү деңгээлге ээ, бешинчиден, макулдашууну жөнгө салуунун өзгөчө предмети же алардын мазмунун аныктап турган коомдук мамилелердин чөйрөсү бар. Мындай ой жүгүртүүлөр буга чейин бул маселе боюнча адабияттарда айтылган пикирлерден айырмаланып турат.

12-тыянак

Негизделди, жамааттык-келишимдик процесстин негизги стадиялары: биринчи (даярдоочу); экинчи (жамааттык келишимдерди жүргүзүү боюнча комиссия түзүү); үчүнчү (жамааттык келишимдерди жүргүзүү); төртүнчү (жамааттык келишимдин долбоорун уюмдун жумушчуларынын жалпы жыйынында кароо)

13-тыянак

Негизделди, эмгектик талаш-тартыш конфликтологиялык, ошондой эле укуктук да көрүнүш болуп эсептелет. Андыктан, социалдык өнөктөштүктүн коргоо формаларын ишке ашырууда аларды алдын алуу жана жөнгө салуу үчүн юридикалык да, конфликтологиялык да ыкмаларды жана каражаттарды пайдалануу зарыл.

3.3. Иштин теориялык мааниси

Диссертант тарабынан жарыяланган эмгектерде тарыхый-укуктук изилдөөнүн контекстинде эмгек жаатындагы социалдык өнөктөштүктүн укуктук табияты ачылып берилген. Бул өзгөрүп туруучу социалдык-экономикалык мазмундун укуктук формалары аркылуу түшүндүрүүдө жетилген муктаждыкка жооп берген оригиналдуу жана маанилүү багыт болуп эсептелет. Изилдөө тармактар аралык мүнөзгө ээ болуу менен мамлекет жана укук теориясы менен эмгек укугунун кесилишкен жеринде жүргүзүлдү. Укуктун ар кыл тармактарынын кесилишинде эмгек жаатындагы социалдык өнөктөштүк маселесин чечүү менен диссертант социалдык өнөктөштүк тууралуу билимдерди тереңдетүү боюнча белгилүү салымын кошууга аракет кылган.

Иште берилген корутундулар жана жалпылоолор жалпы эле эмгек жаатындагы социалдык өнөктөштүк маселесин, анын маңызын, мазмунун, ошондой эле анын эффективдүүлүгүн жогорулатуу жана камсыздоо механизмдерин андан ары изилдөө үчүн негиз боло алат.

3.4. Квалификациялык белгилерге туура келүүсү

Карынов Чолпонбай Карыпбаевичтин илимдин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясы жаңы илимий багыттын иштелип чыгуусу же актуалдуу илимий багыттардын биринин концептуалдык өнүгүүсү катары жана принципалдуу жаңы тыянактарды камтыган, алардын жыйындысы илимдин тийиштүү тармагында ири жетишкендик болуп эсептелгендиктен, мындагы корутундулар, практикалык сунуштар жана көрсөтмөлөр Кыргыз Республикасындагы социалдык өнөктөштүк институтун өнүктүрүү үчүн колдонулушу мүмкүн, андыктан диссертациялык иш мындай квалификациялык белгиге жооп берет.

Диссертацияда берилген маалыматтар менен бирге эле жогорку окуу жайларда теориялык жана тармактык юридикалык дисциплиналарды окутууда, атап айтканда, «Мамлекет жана укук теориясы»; «Эмгек укугу» ж.б. курстар боюнча билим берүү программаларын ишке ашырууда жаңы мамилелер үчүн материалдар камтылган

4. Алынган тыянактардын практикалык мааниси

Аталган илимий иште түзүлгөн сунуштар жана көрсөтмөлөр жалпы эле эмгек тууралуу мыйзамдарды жакшыртууга, өнүктүрүүгө багытталган укуктук ишмердүүлүктө, мамлекеттик жана жергиликтүү бийлик органдарынын сөз болуп жаткан жаатта укук колдонуучу иш тажрыйбасында колдонулушу мүмкүн. Топтолгон илимий жана практикалык материал жумуш берүүчүлөрдүн, кызматкерлердин, профсоюздук органдардын, органдардын, мамлекеттик эмгек инспекциясынын органдарынын изилдөөлөрдүндө пайдалуу, «Кыргыз Республикасынын эмгек укуктары» курсу боюнча окуу процессинде, «Эмгек жаатындагы социалдык өнөктөштүк» атайын курсун окууда, ошондой эле аталган теманы мындан ары илимий изилдөө процессинде колдонулушу мүмкүн.

5. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келүүсү

Автореферат диссертациянын мазмунуна, мында коюлган максаттарга жана изилдөө милдеттерине толугу менен дал келет. Авторефератта бири-бирине дал келүүчү кыргыз, орус, англис тилдеринде резюме бар.

6. Сын пикирлер

1. Изилдөөнүн максатын жетүү үчүн коюлган 10-13 милдеттер, ошондой эле коргоого сунушталуучу 10-, 12-, 13-жоболор 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы, укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы жана 12.00.05 – эмгек укугу; социалдык камсыздоо укугу адистиктери кошулуусунда аткарылган. Диссертацияда эмгек жаатындагы

социалдык өнөктөштүктүн регулятивдик жана коргоочу формалары тарыхый-укуктук анализ жаатында да каралгандыктан, 10-13-милдеттерди, ошондой эле коргоого сунушталуучу 10-, 12-, 13-жоболорду тарыхый-укуктук алкакта изилдөөнүн максатын эске алуу менен кайра формулировкалоо жана иштеп чыгуу сунушталат.

2. Кыргыз Республикасынын УАК президиумунун 28.06.2018-ж. №112, токтому менен бкеитилген диссертацияларды жана авторефераттарды жазуу боюнча Нускамасына ылайык, коргоого сунушталган негизги жоболор диссертациядагы корутундуларды, практикалык сунуштарды кайталабоого тийиш. №1, 2 корутунду коргоого сунушталуучу №1 жобого; №3 корутунду №2 жобого; №5 корутунду №5 жобого; №6 корутунду №6 жобого туура келет. Изилдөөнүн корутундуларын Кыргыз Республикасынын УАК президиумунун 28.06.2018-ж. №112, токтому менен бекитилген диссертацияларды жана авторефераттарды жазуу боюнча Нускамасына ылайык кайрадан иштеп чыгуу зарыл.

7. Сунуштар

Диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясынын мүчөсү, ю.и.д., доцент Мурзабекова Жыпар Таавалдиевна докторлук диссертациясы боюнча төмөнкүлөрдү дайындоону сунуштайт:

-Жетектөөчү уюм катары: Кыргызстан эл аралык университетинин «Юриспруденция жана эл аралык укук» кафедрасын. Дареги: 72000, Бишкек ш. Л.Толстой пр.17А/1:

- юридика илимдеринин доктору, профессор Жумабаева Турдукан Абдыкеримовнаы (12.00.01) **биринчи расмий оппоненти**,

- юридика илимдеринин докторун, профессор Асаналиев Тилек Асаналиевич (12.00.01 Автореферат боюнча) **экинчи расмий оппоненти**, авторефераттагы адистиги боюнча изилдөөнүн маселелерине жакын илимий эмгектери бар:

1. Университеттин кадрлардын башкаруунун укуктук механизминин иштешинде эмгектик жана жамааттык келишимдердин ролу Вестник КГУСТА № 1(55), 2017 г.65-69.б

2. Университеттин кадрдык ресурстарын укуктук жөнгө салуда укуктук актылардын ролу Кыргызстандагы ЖОЖдордун эмгектери, №7, 2017 г.101-103 б

3. Гуманитардык университеттин персоналды башкаруу механизмин укуктук жөнгө салуунун натыйжалуулугу Вестник КГУСТА № 1(55), 2017 г. 69-72 б.

- юридика илимдеринин докторун, профессор Адамбекова Айлен Доктурбекованы (12.00.01) үчүнчү расмий оппоненти катары дайындоону сунуштайт. Авторефераттагы адистиги боюнча изилдөөнүн маселелерине жакын илимий эмгектери:

1. Правовой идеал государства Учеб.пособие. Бишкек, 2011
2. Социально - правовые аспекты государства Статья. Научные труды «Эдилет», №3,2011. Стр.31-35.
3. Государственное регулирование миграционных процессов в Кыргызской Республике .Статья. Modern science. № 9, 2018. Москва. Стр. 63-66.

8. Сунуштама

Сунушталган диссертацияны диссертациялык кеңеште коргоого сунуштайм.

9. Корутунду

Изденүүчү Карынов Чолпонбай Карыпбаевич тарабынан алынган тыянактар изилденүүчү маселенин алкагында ички биримдик жана байланыштын болуусу менен мүнөздөлөт.

Диссертацияда түзүлгөн илимий жоболор, корутундулар жана практикалык сунуштар ынанымдуу булактарга, ата мекендик жана чет элдик мыйзамдардын анализине, ошондой эле укуктук колдонуу практикасына негизделген.

Диссертациялык иштин түзүлүшү илимий изилдөөнүн логикасына туура келет жана анын максаты жана милдеттери менен аныкталган. Главалардын мазмуну бир бүтүн ички биримдик менен мүнөздөлүп турат. Диссертациялык иште материалдын берилиши логикалык ырааттуулугу жана бүткөндүгү менен мүнөздөлөт.

Диссертация ички биримдикке ээ бир катар илимий тыянактарды жана жоболорду камтыйт, бул автордун юридика илимине кошкон жеке салымы тууралуу кабар берип турат. Көйгөйлөрдү чечүүнүн сунушталган жаңы ыкмалары жетишерлик деңгээлде аргументтештирилген жана аларга сынчыл баа берилген.

Карынов Чолпонбай Карыпбаевичтин 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы, укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган «Кыргыз Республикасындагы эмгек чөйрөсүндөгү социалдык өнөктөштүк: тарыхый-укуктук изилдөө» темадагы диссертациясына анын 2009-жылдын 25-декабрында корголгон «Мамлекеттин социалдык саясаты жана эмгек

укуктары: теориялык-укуктук аспектиси» аталыштагы 12.00.01 – укук жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет тууралуу окуулардын тарыхы; 12.00.05 – эмгек укугу; социалдык камсыздоо укугу адистиктери боюнча юридика илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынан алынган материалдар **киргизилген эмес.**

Диссертациялык кеңешке берилген диссертациянын электрондук варианты диссертациянын кол жазмасы менен дал келет.

10. Диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясынын мүчөсү, ю.и.д., Мурзабекова Жыпар Таавалдиевна сунушталган документтерди карап чыгып, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Мамлекет жана укук институтунун, Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин; Ош мамлекеттик университетинин алдындагы Д. 12.24.695. диссертациялык кеңешке 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы, укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча Карынов Чолпонбай Карыпбаевичтин юридика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган «Кыргыз Республикасындагы эмгек чөйрөсүндөгү социалдык өнөктөштүк: тарыхый-укуктук изилдөө» темасындагы диссертациясын жогоруда айтылган сын пикирлерди жана сунуштарды кайра иштеп чыгуусун эске алуу менен коргоого кабыл алууну сунуштайт.

Эксперттик комиссиянын мүчөсү:
юридика илимдеринин доктору,
доцент

Ж. Т. Мурзабекова

Ж. Т. Мурзабекованын

КБнун жет. адиси

29.05.2014

Ж. Т. Мурзабекованын

КБнун жет. адиси